

**O‘ZBEKISTONDA EKOLOGIK VAZIYAT VA EKOLOGIK
XAVFSIZLIKNI TA’MINLASH MASALALARI**

Usmanov Dilmurodjon Dolimovich

Andijon davlat pedagogika instituti

Aniq va tabiiy fanlar fakulteti

Biologiya va geografiya kafedrası katta o‘qituvchisi,

Sobirov Islomjon Ilhomjon o‘g‘li

Andijon davlat pedagogika instituti

Aniq va tabiiy fanlar fakulteti

Biologiya va geografiya kafedrası o‘qituvchisi,

Avazbekova Muhlis Tohir qizi,

Abduxoshimova Gulzoda Muzaffar qizi,

Odilova Gulsevar Lutfillo qizi

Andijon davlat pedagogika instituti

Aniq va tabiiy fanlar fakulteti

Kimyo yo‘nalishi talabalari

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekistonda ekologik vaziyat, ekologik xavfsizlikni ta‘minlash masalalari hamda ekologik siyosatning mazmuni yoritilgan. Unda ekologik muammolarning kelib chiqish sabablari, ularning tabiiy va antropogen omillar bilan bog‘liqligi, atrof-muhitga ko‘rsatadigan salbiy ta‘siri tahlil qilinadi. Shuningdek, ekologik vaziyatlarning geografik joylashuvi, ekologik xavf manbalari va ularning oqibatlari keng ko‘rib chiqiladi. Mavzuda ekologik muvozanatni saqlash, barqaror rivojlanishni ta‘minlash hamda O‘zbekiston Respublikasida amalga

oshirilayotgan ekologik siyosat va uning asosiy yo'nalishlari haqida batafsil ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: *Ekologik vaziyat, ekologik xavfsizlik, ekologik muvozanat, ekologik siyosat, barqaror rivojlanish, antropogen omillar, tabiiy omillar, atrof-muhit muhofazasi, ekologik muammolar, atmosfera ifloslanishi, suv resurslari, tuproq degradatsiyasi, chiqindilar muammosi, biologik xilma-xillik.*

Аннотация: *Данная тема охватывает экологическую ситуацию в Узбекистане, вопросы обеспечения экологической безопасности и содержание экологической политики. Анализируются причины экологических проблем, их связь с природными и антропогенными факторами, а также их негативное воздействие на окружающую среду. Рассматривается также географическое расположение экологических ситуаций, источники экологических опасностей и их последствия. Тема предоставляет подробную информацию о поддержании экологического баланса, обеспечении устойчивого развития, а также об экологической политике, проводимой в Республике Узбекистан, и её основных направлениях.*

Ключевые слова: *Экологическая ситуация, экологическая безопасность, экологический баланс, экологическая политика, устойчивое развитие, антропогенные факторы, природные факторы, охрана окружающей среды, экологические проблемы, загрязнение атмосферы, водные ресурсы, деградация почв, проблема отходов, биоразнообразие.*

Abstract: *This topic covers the environmental situation in Uzbekistan, issues of ensuring environmental safety, and the content of environmental policy. It analyzes the causes of environmental problems, their connection with*

natural and anthropogenic factors, and their negative impact on the environment. It also examines the geographical location of environmental situations, sources of environmental hazards, and their consequences. The topic provides detailed information on maintaining ecological balance, ensuring sustainable development, and the environmental policy implemented in the Republic of Uzbekistan and its main directions.

Keywords: *Ecological situation, ecological safety, ecological balance, ecological policy, sustainable development, anthropogenic factors, natural factors, environmental protection, ecological problems, atmospheric pollution, water resources, soil degradation, waste problem, biodiversity.*

Kirish

Hozirgi globallashuv davrida ekologik muammolar insoniyat oldida turgan eng dolzarb masalalardan biriga aylangan. Ekologik muammoning tarkib topishi va rivojlanishi muammoli vaziyatning shakllanishi bilan bevosita bog'liq. Ekologik vaziyat - atrof muhitning nomuqobil (salbiy) ekologik, sotsial va iqtisodi oqibatlarga sabab bo'ladigan yoki bo'lishi mumkin bo'lgan antropogen ba'zan tabiiy o'zgarishlardir. Bu tushuncha har qanday ekologik komponentlarni yoki ularning majmualarining (mexanik ta'sir, fizikaviy, kimyoviy va biologik ifloslanishi, chiqindilardan nooqilona foydalanish va boshqalar tufayli) landshaftlar (geosistemalar)ning buzilishi qamrab oladi. Ekologik muvozanat - tabiiy muhitdagi uning asosiy komponentlarining o'z-o'zini tartibga solishi yoki tiklashi tabiiy yoki inson aralashuvi bilan suniy yo'l bilan dinamik holatini saqlab qolishidir.

Ekologik muvozanat - ma'lum chegaralangan hudud (landshaft)da jonli va jonsiz tabiat o'rtasidagi tenglik to'g'ri munosabat, bir birini taqozo qilishi,

ma'um darajadagi o'lchamlari bilan tavsiflanadigan xususiyatlari, jonli organizmlarning o'zaro munosabatlaridan iborat. Ekologik vaziyat tabiiy va antropogen omillar ta'sirida buzilishi mumkin. Buzulish natijasida avvalo o'simlik guruhlarining tarkibi va tuzilmasi zararlanadi. Ta'sir qisqa muddatli yoki barqaror bo'lishi mumkin. Qisqa muddatli ta'sir natijasida geosistema favqulotda ba'zan bir tekis o'zgarishga ma'lumotiga qaraganda, bamisoli tinchlik osoyishtalikni saqlashuchraydi. Ekologik muvozanatni saqlash inson hayoti uchun qulay sharoitlarni yaratish bilan bir qatorda ekologik xizmatning muhim vazifasidir.

Asosiy qism

Atrof-muhitni muhofazasi, gigiyenik, biologik xilma-xillikni saqlash bo'yicha milliy harakat rejalari va strategiyalarida o'z aksini topgan. Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlatning eng muhim vazifasi aholi sonini oshishi, shaharlarning transport oqimlari bilan sanoat va qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining rivojlanishi bog'liq ravishda atrof-muhit muammolarini hal etish, ya'ni tabiiy resurslarni qayta ishlash va ulardan oqilona foydalanish masalalaridir. O'tgan davrda shaharlashuvning resurslardan foydalanish darajasi o'zgardi va atrof-muhitning ifloslanishiga ta'sir ko'rsatdi. Bunday sharoitda tabiiy muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi tomonidan tabiiy resurslardan tejab-tergab foydalanish, atrof-muhitni muhofaza qilish, biologik boyliklarni saqlash, iqlim o'zgarishlarining oldini olish, ozon qatlamining yemirilishi, cho'llanish, atmosfera havosining ifloslanishi kabi global ahamiyatga ega masalalarni hal etish hozirgi kunda insoniyat oldida turgan eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Mamlakatimizda ham atrof-muhit muammolarini o'rganish, ularni hal etish masalalari davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Ayniqsa, so'nggi yillarda

davlat tomonidan atrof-muhitni muhofaza qilish, o'simliklar va hayvonot dunyosini, atmosfera havosi va tabiiy resurslarni asrash hamda chiqindi muammolarini bartaraf etish, ekologik ta'lim-tarbiyani rivojlantirishga qaratilgan e'tibor va bu borada me'yoriy hujjatlar ishlab chiqilib, hayotga tatbiq etilayotgani fikrimiz dalilidir. Tabiatni muhofaza qilish davlat qo'mitasi tomonidan tabiiy resurslardan tejab tergap foydalanish va kam chiqindili texnologiyalardan foydalanish kabi ekologik siyosatni qo'llashni taqozo etadi. Shunga qaramasdan respublikada quyidagi ekologik muammolar hal etilmay qolmoqda: Misol qilib ushbu muammolarni ko'rsatish mumkin.

Orol bo'yidagi ekologik tang ahvol; Yer, suv, biologik resurslarning qisqarishi; Yer, suv, biologik xilma-xillikka va atmosfera havosini sifatiga qo'shni davlatlarning ta'siri;

Tabiiy holatni va uning ifloslanish manbalari shuningdek tabiiy resurslardan foydalanishni nazorat qilish uchun yetarli texnik va metodik imkoniyatlarning cheklanganligi;

Atrof-muhit holatini analitik nazorat qilish uchun maxsus asbob uskunalarning ishlab chiqarish korxonalarining mavjud emasligi;

Tog'-kon chiqindilari, avvalgi uran konlari ayniqsa ularning chegara hududlardagi holati;

Sanoat va maishiy turmushdagi chiqindilarning qayta ishlovchi va o'zlashtiruvchi tizimning takomillashmaganligi;

Tabiiy atrof-muhit va ularning ifloslanish manbalari hamda tabiiy resurslardan foydalanish holati bo'yicha yetarli ekologik bank tizimi ma'lumotlari yetarli emasligi.

Tabiiy atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan samarali foydalanish masalalari makroiqtisodiyotni isloh qilish jarayonida uning diqqat

markazida turmog'i lozim. O'zbekiston Respublikasi atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish sohasidagi birinchi navbatdagi vazifalari quyidagilar hisoblanadi:

Jamiyatning ta'lim olish va intellektual potensialini oshirishni ta'minlovchi sharoitni yaratish;

Atrof-muhit holatini yaxshilash uchun hamda global ekologik muammolarni hal etish uchun yetarli mablag'lar ajratilishi kerak;

Genetik fondni, turlar xilma-xilligi va landshaftlarni saqlash;

Tabiatdan foydalanishning iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish;

Maxsus muhofazaga olingan hududlarni boshqarish bo'yicha dasturlar ishlab chiqish kerak;

Atrof-muhitni ifloslanish manbalarini aniqlash bo'yicha nazorat tizimini takomillashtirish va rivojlantirish.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda ekologik vaziyatni yaxshilash va ekologik xavfsizlikni ta'minlash bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Tabiiy resurslardan nooqilona foydalanish, sanoat va transport chiqindilarining ortishi, suv va yer resurslarining degradatsiyasi kabi omillar ekologik muvozanatning buzilishiga olib kelmoqda. Ayniqsa, Orolbo'yi hududidagi ekologik muammolar bu masalaning naqadar jiddiy ekanligini yaqqol namoyon etadi. Shu bilan birga, mamlakatimizda ekologik siyosatni rivojlantirish, atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror rivojlanishni ta'minlash borasida muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Ekologik qonunchilikni takomillashtirish, "yashil iqtisodiyot" tamoyillarini joriy etish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish kabi chora-tadbirlar ijobiy natijalar bermoqda. Bu jarayonda ekologik monitoringni

kuchaytirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Kelajakda ekologik muammolarni samarali hal etish uchun davlat, jamiyat va har bir fuqaroning hamkorligi zarur. Aholining ekologik madaniyatini oshirish, yosh avlodni tabiatga hurmat ruhida tarbiyalash va tabiiy boyliklardan oqilona foydalanish orqali sog'lom va barqaror muhitni saqlab qolish mumkin. Demak, ekologik xavfsizlikni ta'minlash va barqaror rivojlanishga erishish uzluksiz va tizimli yondashuvni talab etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining "Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 1992 (so'nggi o'zgartirishlar bilan).
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ekologiya va atrof-muhit muhofazasiga oid farmon va qarorlari. – Toshkent, 2017–2023.
3. Karimov I.A. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. – Toshkent: O'zbekiston, 1997.
4. Rasulov A., Qodirov B. Ekologiya va atrof-muhit muhofazasi asoslari. – Toshkent: Fan, 2010.
5. Odum E.P. Fundamentals of Ecology. – New York: Saunders, 1971.
6. Miller G.T., Spoolman S. Environmental Science. – Boston: Cengage Learning, 2016.
7. BMT (United Nations). Sustainable Development Goals Report. – New York, 2022.